

Mioara IONIȚĂ*

PORTURI DUNĂRENE DIN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA ÎN PIESE DE ARTĂ GRAFICĂ DIN PATRIMONIUL MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE AL ROMÂNIEI

Rezumat: Studiul are în vedere câteva piese de artă grafică pe care le datorăm unor călători străini – desenatori, pictori, litografi – , în genere cunoscuți. Poposiți în unele dintre porturile dunărene precum Galați, Brăila, Giurgiu sau Turnu – Severin, în preajma, ca și în perioada de după Tratatul de pace încheiat la Adrianopol în 1829, ei s-au dovedit, în aceeași măsură, artiști, dar și fini observatori ai realităților românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Cuvinte-cheie: porturi dunărene, artă grafică, călători străini, patrimoniu, muzeu național

Între categoriile de bunuri patrimoniale care ne-au atras atenția în mod deosebit se înscriu piesele de artă grafică – litografii, cromolitografii, desene - dat fiind dubla încărcătură valorică pe care o poartă: pe de o parte cea specifică, artistică, iar pe de altă parte una documentară care le transformă într-o adevărată oglindă a epocii la care se referă.

Studiul de față are în vedere câteva asemenea piese de artă grafică pe care le datorăm unor călători străini – desenatori, pictori, litografi - în genere cunoscuți. Poposiți în unele dintre porturile dunărene în preajma, ca și în perioada de după tratatul de pace încheiat la Adrianopol în 1829 prin care s-a dat o grea lovitură dominației otomane și s-a lichidat monopolul turcesc asupra comerțului Țărilor Române, ei s-au dovedit, în aceeași măsură, artiști dar și fini observatori ai realităților românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

La 1826, de când datează primele două litografii asupra cărora ne oprim, care prezintă imagini ale Galațiului și Brăilei, aceste două orașe-porturi dunărene continuau să se afle într-o permanentă concurență și emulație, jucând roluri similare în viața economică a Moldovei și a Țării Românești. Adevărate

* Mioara IONIȚĂ: Muzeul Național de Istorie a României, București, mioara.ste.ionita@gmail.com

antrepozite de grâne și centre recunoscute oficial în care se fixa prețul pieței pentru furniturile de grâne¹, locuri vestite încă din evul mediu pentru pescuit, în general și pentru prinsul somonilor², în special, ele ocupă primul loc în ce privește comerțul pe apă al țărilor române cu grâne, vite, pește, lemn, coloniale ș.a. O îmbunătățire în acest sens aduce convenția turco-rusă de la Akkerman din 1826, prin recunoașterea libertății comerțului Principatelor, după satisfacerea nevoilor Porții.

Existența unui șantier capabil să construiască nu numai vase de transport și de comerț, ci și vase de război este confirmată documentar pentru Brăila la sfârșitul secolului al XVIII-lea³, iar pentru Galați încă și mai devreme. După mărturia consulului francez Peyssonnel, pe la 1760, în șantierele navale din Galați "se construiesc cu preț foarte ieftin bastimente comerciale de orice tonaj, pentru navigația pe Marea Neagră și pe Dunăre"⁴.

Despre autorul desenelor după care s-au realizat litografiile menționate, Ludwig Erminy, nu știm decât că pe la 1820 trăia la Viena⁵ și că era cunoscut nu numai ca desenator, ci și ca pictor miniaturist. Presupunem că a călătorit pe Dunăre, ajungând în jurul anului 1826, anul datării lucrărilor, în Principate, unde a poposit și la Galați și Brăila. Desenele sale înfățișând mai multe imagini ale Brăilei, Galațiul, gura Siretului la vărsare în Dunăre, au fost reproduse în albumul „Jacob Alt. Litho. V. Saar” de peisagistul, pictorul, litograful și acuarelistul vienez Alois von Saar (1779-cca. 1840)⁶. Din acest album, Muzeul Național de Istorie deține cele două imagini. Una prezintă portul Brăila⁷ cu vedere spre orașul având un aspect oriental, conferit atât de minaretele a două moschei, cât și de cele trei personaje îmbrăcate turcește ce-și fumează narghileaua lângă o corabie cu pânze, pe malul opus celui pe care se ridică localitatea, Pe apa Dunării se mai văd câteva bărci cu pânze, iar în plan îndepărtat, un grup compact de vase cu catarg înalt. O imagine mai puțin orientală ne-o oferă portul Galați⁸, clădirile masive desfășurându-se în evantai până la apa Dunării pe care navighează, cu pânzele

¹ Constantin C. Giurescu, *Istoricul orașului Brăila din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, 1968, p. 103.

² *Idem*, p. 97.

³ *Idem*, p. 111.

⁴ Constantin Bușe, *Comerțul exterior prin Galați sub regimul de port franc (1837-1883)*, București, 1976, p. 24 cf. C.C.Giurescu, *Construcții navale în principatele române în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1969, p. 325.

⁵ *** *Allgemeine Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, vol.11, Leipzig, 1915, p. 3.

⁶ E.Bénézit, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs de tous les temps et de tous les pays par un groupe d'écrivains spécialiste français et étrangers*, tome VII, (Paris), 1957, p. 453.

⁷ Muzeul Național de Istorie a României, nr.inv. 32.566.

⁸ *Idem*, nr.inv. 32.567.

umflate de vânt, două corăbii. Pe malul opus orașului este instalată o cherhana unde, lângă o construcție din trestie, un pescar a întins pești la uscat, iar alți trei se ospătează în fața unui foc deasupra căruia este așezat un ceaun.

Devenită raia turcească în anul 1542⁹, Brăila va avea ca cetate militară un important rol strategic pentru otomani, fiind transformată în adevărat câmp de bătaie în timpul înfruntărilor ruso-turce de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea care culminează cu războiul din 1828-1829. La numai cinci zile de la declarația de război a Rusiei contra Turciei, survenită la 26 aprilie 1828, la 1 mai începe asediul Brăilei de către trupele rusești, asediu ce se va încheia la 17 iunie, odată cu capitularea turcilor. Unul din episoadele dramatice ale asediului Brăilei, petrecut la 15 iunie 1828¹⁰, când rușii, făcând, cu ajutorul unei mine, o spărtură în zidul cetății pe unde ar fi putut intra doi oameni, dau un asalt puternic, dar sunt respinși, este sugestiv prezentat de un anume Geifssler și transpus într-o cromolitografie de epocă, editată la Nürnberg de Fr. Cnape. Muzeul nostru deține un exemplar al respectivei cromolitografii¹¹ în care, în planul al doilea, se vede puternica cetate a Brăilei, la data respectivă „cea mai tare întăritură de la Dunărea românească”¹², asaltată de trupele rusești, iar în prim plan, statul major al armatei care desfășoară atacul, trimițând în luptă o nouă coloană. Din punct de vedere artistic, cromolitografia nu prezintă un interes deosebit dovedind stângăcie în stabilirea proporțiilor fizice și în atitudinea personajelor. Ea are însă o certă valoare documentară nu numai prin imaginea prezentată, dar și prin textul explicativ în limba germană, care urmează titlului lucrării: „Asaltul cetății Brăila la 15 iunie 1828”. Este o descriere pe scurt, cronometrată pe ore a evenimentelor petrecute pe câmpul de luptă și a acțiunilor întreprinse de trupele rusești în ziua respectivă, soldate însă cu un eșec. După cucerire, cetatea Brăilei este dăruită¹³, operațiune care continuă și în 1829. Dispare astfel fortăreața care timp de aproape trei sute de ani fusese o amenințare atât pentru Țara Românească, cât și pentru Moldova, contribuind în chip esențial la menținerea celor două țări sub suzeranitatea Porții și se înfăptuia simbolic ceea ce pe plan diplomatic, politic, economic va face prin prevederile sale tratatul de pace de la Adrianopol. În al său articol V și în „actul dezvoltător” al numitului articol se preciza că: „vor fi considerate ca făcând parte integrantă

⁹ C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 82.

¹⁰ Idem, p.137.

¹¹ M.N.I.R., nr.inv. 158.019.

¹² (Ing. Gh. T. Marinescu), *Brăila veche-stampe, planuri, hărți. Album întocmit pentru comemorarea centenarului eliberării Brăilei de sub turci. 1829-1929*, Brăila, 1929, p.XVIII.

¹³ C.C. Giurescu, *op. cit.*, p. 139.

din teritoriul valah și moldovenesc toate insulele dependente de malul stâng al Dunării și șenalul (talwegul) acestui fluviu va forma limita celor două Principate ... Orașele turcești așezate pe malul stâng al Dunării, împreună cu teritoriile lor (raia) vor fi restituite Valahiei ...”¹⁴.

Printre orașele porturi care au beneficiat de binefacerea noii stări de lucruri s-a numărat, și nu în ultimul rând, Giurgiu. Însemnătatea sa comercială crescuse simțitor încă din secolele XVI – XVIII pe măsura intensificării legăturilor economice cu Imperiul Otoman, atrăgând spre sine o parte din mărfurile ce veneau mai înainte pe calea Brăilei, căreia i-a devenit un concurent de temut. După tratatul de pace de la Adrianopol, din ordinul generalului Pavel Kiseleff se trece la noua organizare administrativă a Giurgiului, ca și a Brăilei de altfel, chiar înainte ca Adunarea Extraordinară a Țării Românești din 1831 să revizuiască și să voteze Regulamentul Organic¹⁵. Un cunoscut călător francez care în 1843, trecând prin Constanța spre Dunăre se oprea și în Giurgiu, anume viconte Alexis de Valon, estima populația orașului la 7 - 8.000 de locuitori, iar frecvența de călători aprecia a fi de 3.000 pe an¹⁶.

Printre aceștia se va fi numărat, cu câțiva ani mai devreme, în 1837 și talentatul desenator și pictor francez Denis Auguste Marie Raffet, căruia îi datorăm câteva prețioase litografii, imagini cât se poate de veridice ale Giurgiului și locuitorilor lui. Raffet este oaspetele Țărilor Române datorită participării la o expediție științifică organizată de tânărul prinț rus Anatol Demidoff¹⁷ în sudul patriei sale, în Crimeea. Peripețiile și rezultatele acestei călătorii în Rusia, trecând prin Ungaria și Țările Române sunt cuprinse în albumul „Voyage dans la Russie meridionale et la Crimée, par Hongrie, la Valachie et la Moldavie”, ilustrat cu litografii realizate după desenele executate la fața locului de către Raffet de Auguste Bry, editori fiind frații Gihaut din Paris.

Înzestrat cu un talent deosebit, dar și de o scrupulozitate și un respect de adevăr rar întâlnite în epocă la confrății săi artistul, considerat „exactitatea însăși”¹⁸, ne-a lăsat imagini-document privind localități, monumente istorice, tipuri sociale, obiceiuri, portul național, uniforme militare românești. În patrimoniul Muzeului Național se află un exemplar al prețiosului album¹⁹, un desen²⁰ semnat Raffet, precum și câteva litografii dispartate²¹, dubluri ale planșelor din album.

¹⁴ Ioan C. Filitti, *Organizarea Brăilei după eliberarea de sub turci. Sub ocupația rusă de la 1828 la 1834*, Brăila, 1930, p. 4.

¹⁵ *Ibidem*, p. 16.

¹⁶ Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. III, București, 1929, p. 255.

¹⁷ *Ibidem*, p. 209 – 218.

¹⁸ George Oprescu, *Țările Române văzute de artiști francezi*, București, 1926, p. 36.

¹⁹ M.N.I.R., nr.inv. 1639/1-100.

²⁰ Idem, nr.inv. 87.308.

Călătorind pe Dunăre îmbarcați pe vasul „Tünde” și apoi pe „Argo”, membrii expediției poposesc la 11/29 iulie 1837 la Giurgiu unde-i impresionează în primul rând aspectul de ruină al orașului. Raffet îl surprinde extrem de bine în litografia intitulată „Turnul orologiului construit în timpul ocupației turce. Giurgiu (Valahia)” în care apare central imaginea vechiului turn cu ceas conservat până în zilele noastre, înconjurat însă de câteva clădiri aflate în paragină cu aspect de magazine pe cale să se prăbușească la cea mai mică atingere. În prim plan, doi bărbați, îmbrăcați în haine turcești, purtând iatagane la brâu trec pe lângă o apă bălțită călare pe caii mici, piperniciți, dar a căror iuțeală de săgeată este apreciată de străini²².

Ajunghând la Giurgiu chiar în ziua de Sf. Petru și Pavel, călătorii sunt oaspeții târgului și bălciului de Sf. Petru organizat în partea de nord a orașului²³. Revelatoare și interesantă este descrierea pe care, în notele lui de drum publicate la Paris în 1878 de fiul său²⁴, Raffet o face referindu-se la atmosfera ce domnește în târg: „E un zgomot și o învâlmășală că nu te mai poți recunoaște. Ici unii joacă hora lângă un loc unde se taie miei ale căror măruntaie, mișcând încă, sunt aruncate aproape sub picioarele dănțuitorilor; colo o familie strânsă sub un cort mănâncă după moda turcească. Lăutarii, în timpul acesta, le cântă pe nas cântece naționale, acompaniindu-se de viori, de ciambarale (geamparale – n.n.) și de cobze ... Și bărbații și femeile sunt frumoși”²⁵. Descrie vestimentația și înfățișarea femeilor care „își dau cu roșu, pentru a mări strălucirea culorii obrajilor, ceea ce le dă aerul unor bacante”²⁶, ca și costumul purtat de bărbați. Toate acestea le găsim aproape în cele mai mici amănunte transpuse atât în desenul intitulat „Târgul de la Giurgiu”, cât și în litografiile „Târgul de Sf. Petru la Giurgiu” și „Bărbier țigan. Târgul din Giurgiu”. În desen, cortul în care stau lăutarii este abia conturat și Raffet insistă asupra horei care este plasată central. În plus, apare în stânga un personaj îmbrăcat în haine marinărești, care este probabil un membru al expediției, poate chiar artistul însuși. Litografia reproduce aproape toate elementele din desen, hora fiind mutată în extrema stângă a imaginii, iar în partea dreaptă, un grup de lăutari cântă și dansează sub privirile admirative ale publicului. Central este prezentă o pereche de tineri care stau de vorbă. Raffet i-a așezat în așa fel, încât să li se vadă cât mai bine costumația, asupra căreia insistă

²¹ Idem, nr. inv. 108.475/a,b; 108.567; 108.479; 70.823; 70.829; 108.489.

²² G. Oprescu, op. cit., p. 41.

²³ *Ibidem*, p. 43.

²⁴ *Ibidem*, p. 39.

²⁵ *Ibidem*, p. 43.

²⁶ *Ibidem*.

de altfel și la celelalte personaje participante la scenă. Oprindu-se asupra unui detaliu din târgul de la Giurgiu, ultima litografie are în mijloc un cort în care un bărbier țigan rade pe cap un bărbat. Prin conturarea estompată a mulțimii din spatele cortului, Raffet reușește să ne sugereze atmosfera tumultuoasă din bălci. Insistă în mod deosebit asupra perechii de boi înjugată la carul plasat în stânga imaginii, animale care se pare că l-au impresionat prin robustețea și rezistența lor²⁷.

Ultima lucrare asupra căreia ne oprim, aflată și ea în patrimoniul Muzeului Național, o datorăm unui alt artist călător francez care ne-a vizitat țara cam în aceeași perioadă, mai precis în 1840, anume Michel Bouquet. Desenele realizate de el în timpul călătoriei în Principate, care chiar dacă nu dovedesc un talent deosebit, au o mare calitate - exactitatea²⁸, au fost reproduse litografic în două albume apărute unul în 1843, celălalt în 1848, ambele la Paris. Muzeul nostru deține un exemplar al albumului editat de Goupil și Vibert în 1843, ce poartă titlul „Album Valaque. Vues et costumes pittoresques de la Valachie, dessinés d'après nature par Michel Bouquet et lithographiés par Eugène Ciceri, Feroggio et M. Bouquet”²⁹. Din acest album face parte și o litografie care dovedește, o dată în plus, că artistul a fost preocupat și atras nu numai de ceea ce îi oferea prezentul și de natura generoasă a Țărilor Române, ci s-a aplecat cu înțelegere și, am putea spune, cu dragoste asupra trecutului poporului pe care încerca să-l cunoască. Intitulată „Rămășițele turnului lui Traian pe Dunăre”, litografia prezintă, având ca fundal bătrânul fluviu și în planul al doilea malul sârbesc, imaginea de atunci a ceea ce rămăsese din piciorul podului ridicat din ordinul împăratului Traian, operă a lui Apolodor din Damasc, în anii frământați ai războaielor daco-romane. Ruinele sunt înconjurată de un pâlț de copaci ce făcea parte din parcul orașului Turnu Severin. Mult spre stânga imaginii se văd câteva figuri umane fără semnificație în raport cu personajul central al lucrării – monumentul istoric. Dat fiind locul unde este acesta plasat, chiar pe malul Dunării și faptul că explicația apare nu numai ca „Restes de la Tour de Sévère”, ci și ca „Restes de la Tour Séverin”, putem considera că într-adevăr ruinele sunt ale piciorului podului lui Traian de pe malul românesc și că autorul se referă și la resturile castrului roman care încep din marginea imaginii, sau, pur și simplu, la vestigiile vechii localități Turnu Severin.

De aceea credem că, în descrierea făcută, George Oprescu a apreciat eronat că ruinele sunt ale unui oarecare turn al lui Severus și că ruinele podului

²⁷ G. Oprescu, *op. cit.*, p. 42

²⁸ *Ibidem*, p. 27.

²⁹ M.N.I.R., nr. inv. 106.175/1 – 12.

lui Traian la care se referă Bouquet sunt cele de pe malul sârbesc³⁰. De altfel, în litografie, pe malul celălalt al fluviului apar doar niște clădiri.

Lucrările de artă grafică prezentate își dovedesc valoarea documentară și expozițională, îmbogățind zestrea noastră patrimonială și surprinzând imagini inedite de epocă din câteva din orașele porturi dunărene în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

DANUBE PORTS FROM THE FIRST HALF OF THE 19TH CENTURY IN GRAPHIC ART PICTURES FROM THE HERITAGE OF THE NATIONAL MUSEUM OF HISTORY OF ROMANIA

Abstract: *This study examines a number of graphic works by well-known foreign travellers - draughtsmen, painters and lithographers. Established at some point in the ports along the Danube - Galatzi, Braila, Giurgiu or Turnu Măgurele - before and immediately after the signing of the 1829 Adrianople Peace Treaty, they were both artists and keen observers of Romanian realities in the first half of the 19th century.*

Keywords: *Danubian ports, graphic art, foreign travellers, heritage, national museum*

³⁰ G. Opreșcu, *op. cit.*, p. 31.

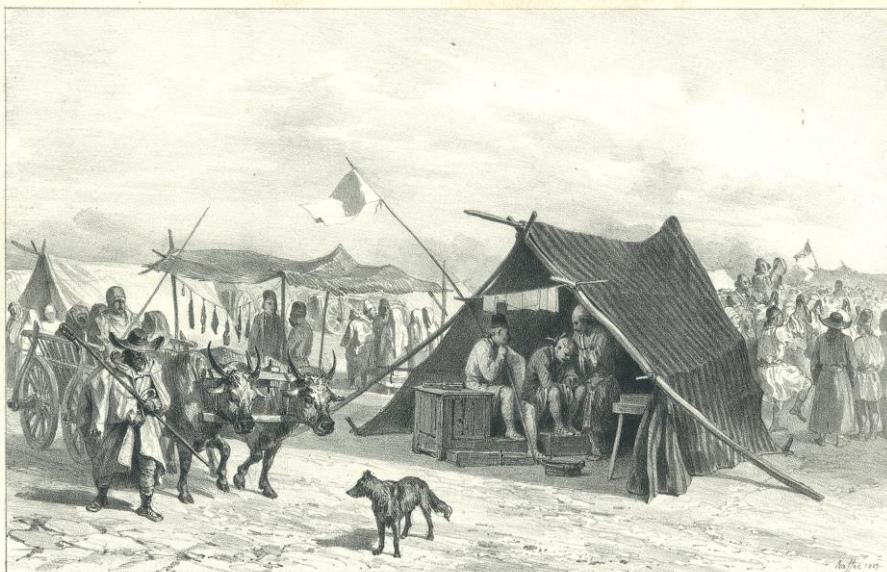
Erstürmung der Festung Braila den 15 Juny 1828.

An glüklyc rückte das rufsiſche Belagerungs-corps, unter dem Befehle des Großfürsten Michael, vor Braila. Vier Wochen lang wurden die Belagerungs-
arbeiten, unter eben blühigen Gefechten, mit Eifer fortgesetzt. Die 3. Mine, welche waren wurde beendigt, daß den 15. Juny um 3 Uhr, auf drei Raketen-Signale,
in Entschlossenheit um 2 Minuten, die 3. Mine zugleich herbeigeführt werden sollten, worauf dann die Arme den Sturm begannen wurde. Durch ein unglück-
liches Versehen aber, wurde die Mine auf dem rechten Flügel schon beim zweiten Raketenauflauf, also 2 Minuten zu früh, herbeigeführt. Sie verpöthete die ge-
zielte Mine, diese ging darauf nicht los. Die Arme drang ein, konnte aber hier nicht zum Ziele gelangen und verlor viele Leute. Den 16. wurde die
letzte Mine ge- prompt, um überzuliegen die Türken zu capituliren, am 18. war diese wichtige Bräun-Festung in Hände der Russen.

Ährenberg des 18. Corps.

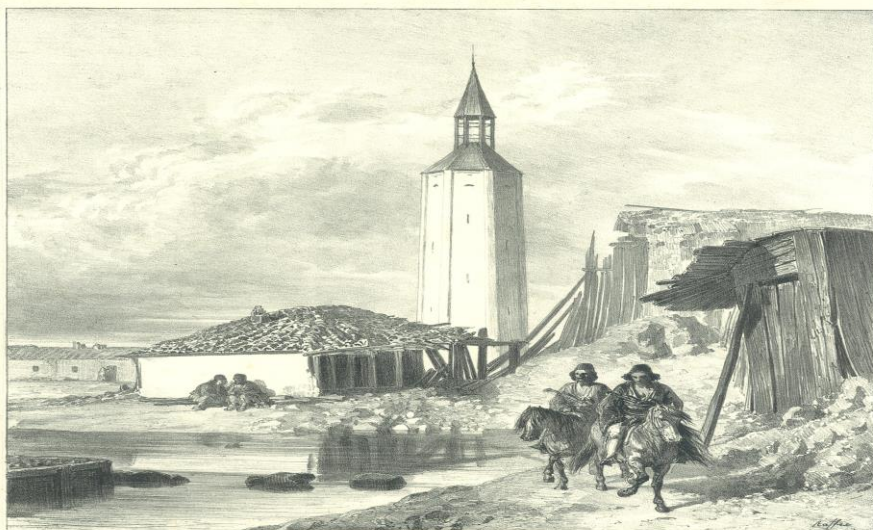
FOIRE DE S^T PIERRE.
à Gargrave (Salisbury) le 1. Juillet 1857.

Des. Chard, Paris, éditeur, boulevard des Capucines, 1.

Imprimé par Auguste Rey, rue Bonaparte, 6.

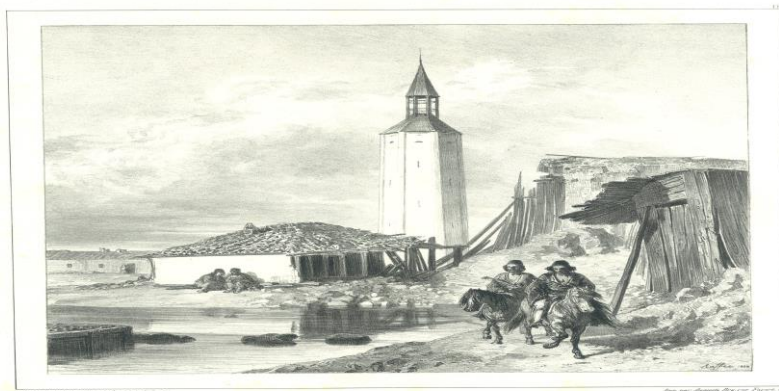
BARBIER TSIGANE,
Foire de Giurgevo.
(Valachie) // *Julien Rey.*

TOUR DE L'HORLOGE,
bâtie pendant l'occupation turque.
Giurgevo. (Valachie).

Paris: E. BENOIST, éditeur, 10, rue de la Harpe, 10.

Impr. par Auguste Rey et de Beauvais, Paris.

TOUR DE L'HORLOGE.
bâti pendant l'occupation turque.
Dessiné par M. de la Roche 1791.

WALLACHEY
Stadt Braila.

Litho. v. A. v. Rou.

